

Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa “İsteksiz veya Âciz” Doktrini: Suriye ve DAEŞ Örneği*

Prof. Dr. Selami KURAN** - Arş. Gör. Hande GÜR***

ÖZET

Devlet-dışı aktörler, sınırları belli bir ülkeye sahip olmadıklarından faaliyetlerini devam ettirebilmek için bir devletin ülkesine ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkesini kullandıkları ev sahibi devlet, bu birimlerle işbirliği içinde olabilir ve aktif destek sağlayabilir. Ya da aktif destekte bulunmaksızın pasif olarak bu birimlerin kendi ülkesini kullanmalarına izin verebilir.

Bu çalışmada ele alınacak konu, ev sahibi devletin devlet-dışı aktörlerin faaliyetlerine karışma düzeylerinden bir tanesi olan isteksiz veya âciz olma durumunda, mağdur devletin ev sahibi devletin ülkesinde bu birimlere yönelik kuvvet kullanıp kullanamayacağıdır. Konuyla ilgili olarak bahsedilecek olan, DAEŞ'e yönelik müdahale ile yeniden gündeme gelen “isteksiz veya âciz” doktrinidir. Buna göre devlet-dışı aktörlere ev sahipliği yapan devletlerin, bu birimlerin faaliyetlerini engellemek istememesi veya bu konuda âciz kalmaları durumunda, ev sahibi devletin ülkesinde bu birimlere yönelik kuvvet kullanmaları konusu tartışılmaktadır. Uluslararası hukukta henüz tam olarak yerini bulamamış bu doktrinin, devlet-dışı aktörlere karşı meşru müdafaa konusuna yeni bir boyut kazandıracağı kesindir.

Anahtar Kelimeler: Meşru müdafaa, Devlet-dışı Aktörler, “İsteksiz veya Âciz” Doktrini, Suriye, DAEŞ

* Bu makale, “Devlet-dışı Aktörlere Karşı Meşru Savunmada “İsteksiz veya Aciz” Doktrini” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk A.B.D.

*** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk A.B.D.

ABSTRACT

As non-state actors do not have a bordered country, they need a country of a state to continue their activities. This host state, of which country they use, can be in collaboration with these units and provide active support. Or, without providing active support, it can allow these units to use its country, passively.

The issue which will be examined in this study is that if the host state will use force against these units in its country in case of that it is reluctant or helpless, which is one of the levels of interfering to non-state actors' activities by the host country, or not. This will be mentioned concerning to the issue is the "reluctant or helpless" doctrine, which reawaken with the action against ISIS. According to that, in case the host countries to non-state actors do not want to prevent activities of these units or they become helpless in that issue, it is being discussed that the use of force by the host country. It is certain that, this doctrine, which has not found its own level in the international law yet, will add a new dimension to the issue of necessary defence against non-state actors.

Keywords: *Self Defense, Non-state Actors, Unwilling or Unable Doctrine, Syria, ISIS*

I. EV SAHİBİ DEVLETİN ÜLKESİNDE MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ KULLANILMASI

Devlet-dışı aktörlerin silahlı saldırıları, bu birimlere ev sahipliği yapan devlete atfedilebilir olmasa dâhi saldırılardan mağdur olan devlet yine de bu aktörleri ev sahibi devletin ülkesinde hedef gösterebilir mi? UAD, 2005 yılında Kongo'daki Silahlı Faaliyetler Davası'nda¹ ve 2004 yılında İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar konusunda vermiş olduğu Danışma Görüşü'nde;² bir devletin ülkesinde gerçekleşen silahlı saldırı eğer ülke devletine at-

¹ ICJ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, ss.168-283 <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf> (21.03.2016).

² Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, s. 136. <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> (21.03.2016).

fedilemiyorsa ev sahibi devletin rızası alınmaksızın gerçekleştirilen kuvvet kullanmalar hukuk dışı olacaktır ve dolayısıyla etkisizlik temeli ile de gerekçelendirilemeyecektir minvâlinde bir yorumda bulunmuştur. UAD'nin konuya ilişkin bu görüşü 11 Eylül olaylarından sonra ortaya konmuştur. Bu da demek oluyor ki, Divan, konuya ilişkin devlet uygulamalarından ve akademik çalışmalardan haberdar olmasına rağmen bu tarz bir görüşü desteklememiştir.³ UAD'nin Kongo Davası'nda vermiş olduğu kararı, devlet-dışı aktörler üzerinde etkili olamayan 'ev sahibi devletin ülkesinde' kuvvet kullanılmasını yasaklayan bir görüş olarak değil de; silahlı saldırı ev sahibi devlete atfedilemezken 'ev sahibi devlete yönelik' kuvvet kullanmayı yasakladığı şeklinde yorumlanmıştır.⁴ Bazı yazarlar salt terörist saldırıları önleyememenin bir devletin ülkesinde doğrudan kuvvet kullanılmasını meşrulaştırmayacağı savunurken,⁵ diğerlerine göre meşru müdafaa'nın gereklilik şartı mağdur devletin ev sahibi devletin ülkesinde meşru müdafaa hakkını kullanmasına müsaade etmektedir.⁶ Bu yazarlar,⁷ isteksiz veya âciz olan devletin ülkesinde askerî operasyonlar gerçekleştirmeyi, bu devletin ülkesini devlet-dışı aktörlerin diğer devletlere karşı terörist saldırılar gerçekleştirebilecekleri bir platform olarak kullandırmama yükümlülü-

³ Dawood I. Ahmed, "Defending Weak States Against the 'Unwilling or Unable' Doctrine of Self-Defense." *Journal of International Law & International Relations*, 9.1, April 2013, ss.1-46

⁴ Kimberly N. Trapp, "Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 56, 2007, ss.141-156, dn. 33, s.147.

⁵ Bu görüşü benimseyen yazarlar için bkz. Antonio Cassese, "The International Community's 'Legal' Response to Terrorism", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol 38, 1989, ss.589-608; Mary O'Connell, "Lawful Self Defense to Terrorism", *University of Pittsburgh Law Review*, 2002, Vol.63, ss.889-908.

⁶ Dawood, s.12.

⁷ Bu görüşü benimseyen yazarlar için bkz. Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self Defense*, 4th Edition, New York: Cambridge University Press, 2005, s.247. ; Noam Lubell, *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, New York: Oxford University Press, s.42. ; Trapp, s.147 ; Greg Travalio, John Altenburg, "Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force." *Chicago Journal of International Law*, Vol 4, No 1, (2003), ss. 97-120; Michael N. Schmitt, "'Change Direction' 2006: Israeli Operations in Lebanon and the International Law of Self Defense", *International Law Studies*, Vol.84, ss.265-301.

ğünü yerine getirmesi açısından meşrulaştırılacağını tartışmaktadırlar.⁸ Onlara göre devletin bir silahlı saldırıya dahil olması, kuvvet kullanmayı meşrulaştırmak için değil; gerçekleştirilecek kuvvet kullanmanın ne türde olacağının saptanması açısından etkilidir. Yani saldırılar ev sahibi devlete atfedilmediği veya ev sahibi devlet mağdur devletin meşru müdafaa hakkını kullanmasına engel olmadığı sürece; ev sahibi devletin kendisi silahlı saldırıların hedefi olamaz. Ancak ülkesinde bulunan devlet-dışı aktörler, ev sahibi devletin rızası olmadan da saldırıların hedefi olabilecektir.⁹

II. “İSTEKSİZ VEYA ÂCİZ” DOKTRİNİ

Bir devletin ülkesinde yerleşmiş bulunan devlet-dışı aktörün komşu bir devlete saldırılarda bulunması ve bu saldırıların devam etmesinin olası olması hâlinde, mağdur devlet kendini savunabilmek için bu aktörlerin ev sahibi devletin ülkesinde bulunan üslerine saldırılarda bulunmak isteyebilir. Uluslararası hukukta devlet-dışı aktörlere karşı meşru müdafaa "isteksiz veya âciz doktrininin" (the unwilling or unable doctrine) tartışılıyor olmasının sebebi tam olarak bu sorudur: Ev sahibi devlet ile devlet-dışı aktör arasında görünür bir bağlantı olmadığı ve ev sahibi devletin kendi ülkesinde mağdur devletin bu birimlere yönelik müdahalelerine rıza göstermediği durumda; mağdur devlet ev sahibi devletin terörist tehditleri önlemedeki isteksizliğini veya acziyetini öne sürerek o devletin ülkesinde bu birimlere karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde eylemlerde bulunabilir mi?¹⁰

“İsteksiz veya âciz” doktrinini şöyle bir senaryo ile açıklayabilmek mümkündür: A devletinin silahlı saldırıya uğramış ve bundan dolayı mağdur olan devlet olduğu, X örgütünün silahlı saldırıyı gerçekleştiren devlet-dışı aktör olduğu kabul edilsin. Gerçekleşen silahlı saldırı,

⁸ “New Threats and the Use of Force” Peter Viggo Jakobsen, Jens Elo Rytter (Editör), Copenhagen, Danish Institute for International Studies, 2005, s.46. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=16807> (30.04.2016).

⁹ Dawood, ss.12-13.

¹⁰ Kinga Tibori-Szabo, “The ‘Unwilling or Unable’ Test and the Law of Self-defense”, ss.73-97. Christophe Paulussen, Tamara Takács, Vesna Lazić, Ben Van Rompuy (Ed.), **Fundamental Rights in International and European Law - Public and Private Law Perspectives**, The Hague: T.M.C Asser Press, 2015, ss.76-77, s.89.

X örgütünün üslendiği B devleti ülkesinde tasarlanmış ve bu ülkeden tatbik edilmiş olsun. Şayet saldırı B devletinden A devletine karşı gerçekleşmiş olsaydı hiç kuşkusuz A devleti BM Şartı madde 51 hükmü uyarınca meşru müdafaa hakkına dayanarak B devletine karşı saldırıda bulunabilecekti. “İsteksiz veya âciz” doktrinine göre mağdur devlet, ev sahibi devletin ülkesinde bulunan terörist birimlerin faaliyetlerini önlemede isteksiz veya âciz olduğunu ileri sürerek, bu birimlere karşı meşru müdafaa hakkını kullanabilecektir. Burada A devleti meşru müdafaa hakkına dayanarak B devletin ülkesel egemenliğini ihlâl etmek suretiyle, X örgütünün hedeflerine saldırıda bulunacaksa B devletin X örgütüne yönelik harekete geçmekte isteksiz veya yetersiz olduğunun kanıtlanması gerekmektedir.

Uluslararası hukukta meşru müdafaaya ilişkin önemli bir kaynak olan BM Şartı “isteksiz veya âciz” doktrini açık bir biçimde öngörmediğinden bu doktrinin yasal dayanağı hakkında öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin Deeks, doktrinin temelini tarafsızlık hukukuna dayandığını ifade etmektedir.¹¹ 5. Lahey Sözleşmesi’ne göre tarafsız devletin ülkesine dokunulamaz ve çatışma hâlindeki devletlerin bu ülkelere askerî harekât düzenlemeleri yasaktır.¹² Yine Sözleşme’ye göre “*Tarafsız bir devletin, tarafsızlığına yapılan tecavüzü, zor kullanmak suretiyle olsa bile, geri çevirmeye icbar etmesi düşmanca bir hareket telâkki edilemez*”.¹³ Her ne kadar antlaşmada yer almasa da birçok akademisyen ve devletin askeri kılavuzları tarafından, tarafsız devletin tarafsızlığına ilişkin yükümlülüklerini etkin olarak yerine getirememesi halinde savaşılan devletin bu çaresizliğe müsamaha göstermemesi gerektiği kabul edilmiştir.¹⁴ Bununla birlikte, uluslararası silahlı çatışmalar hukukuna

¹¹ Bkz. Ashley S. Deeks, “Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense, *Virginia Journal of International Law*, Vol: 52, No: 3, 2012, ss.483-550, s.497-503.

¹² 5. Lahey Sözleşmesi, Kara Harbinde Tarafsız Devletlerin ve Şahısların Hakları ve Vazifeleri Hakkında Sözleşme (18 Ekim 1907), Madde 1-2. Sözleşme metninin Türkçesi için bkz. <http://askerihukuk.net/?pnum=217&pt=HARP+HUKUKU+SÖZLEŞMELERİ> (04.05.2016). Silahlı çatışmalarda uyulması gereken uluslararası insancıl hukukun temel kuralları için ayrıca bkz. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar, “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.9, Sayı.123-124, 2014, ss.37-64, s. 41.

¹³ Ibid., madde 10.

¹⁴ Deeks, s.499.

göre savaşan devlet, tarafsız ülke karasularında diğer savaşan devletin ticaret gemilerini zapt ve geminin mallarını müsadere edemez. Tarafsız devlet, zapt ve müsadere bulunan savaşanı şayet gücü yetmiyorsa protesto edebilir; gücü yetiyorsa, onun gemisini zapt edip, diğerini serbest bırakabilir. Eğer tarafsız devletin, bu tür eylemleri engelleme konusundaki zafiyeti diğer savaşana zarar veriyorsa, bu savaşan tarafsız devletin tarafsızlığına saygı gösterilmesini bizzat sağlayabilir.¹⁵ Tüm bu kaynaklardan anlaşılmaktadır ki, tarafsız devlet, diğer savaş durumunda olan devletlerin kendi tarafsızlığını ihlâl etmesini önlemekte isteksiz veya âciz davranıyorsa; tarafsızlık hukuku, savaş durumundaki başka bir devletin ihlâli durdurmak için tarafsız devletin ülkesinde kuvvet kullanmasına izin vermektedir.¹⁶ Deeks, sınırları tam olarak oturmamış olmasına karşın “isteksiz veya âciz” doktrininin; savaşçı devletin, tarafsızlığını korumakta isteksiz veya âciz davranan tarafsız devletin ülkesinde eylemde bulunma hakkı bağlamında ele alındığında, uluslararası hukuka iyice yerleşmiş olabileceğini düşünmektedir.¹⁷ Bu durum mevcut şartlara uyarlanacak olursa, ülke devleti yani ev sahibi devlet, tarafsız devlet; devlet-dışı aktör ise, tarafsız bölgeyi ihlâl eden savaşçı devlet olarak değerlendirilebilir. Ancak bu düşünce kabul edildiğinde bu doktrinin uygulanma alanının kısıtlanacağı düşünülmektedir. Çünkü bu tür kurallar BM Şartı'nın öncesine dayanmakta ve sadece savaşan devletler arasındaki uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanmaktadır.¹⁸

Doktrinin kökenini uluslararası örf ve adet hukukundaki meşru müdafaanın gerekli olması şartına dayandıran bir görüş de mevcuttur. Buna göre mağdur devlet meşru müdafaaya dayanarak kuvvet kullanmanın gerekli olup olmadığı değerlendirmesini yaparken, ev sahibi devletin devlet-dışı aktöre karşı harekete geçmekteki istekliliğini ve bunu yapabilme kapasitesini hesaba katmalıdır. Eğer ev sahibi devlet, devlet-dışı aktörler tarafından mağdur devlete yönelik tehdide ilişkin gerekeni yapmaya istekli ve muktedirse, mağdur devletin meşru müdafa hakkına başvurması gereksizdir. Ancak ev sahibi devletin isteksiz

¹⁵ Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2012, s.80.

¹⁶ Deeks, s.499.

¹⁷ *Ibid.*, s.501.

¹⁸ Willams, ss.630-631.

veya âciz olması durumunda mağdur devletin bu birimlere müdahalesi gereklidir.¹⁹

Başka bir görüş ise, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Taslak Metni ile açıklığa kavuşturulan, devletin sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukukun ilkelerinden yola çıkarak doktrinin kaynağını bulmaya çalışmıştır.²⁰ Buna göre devletlerin devlet-dışı aktörler üzerinde sağladıkları kontrolün derecesine bağlı olarak bu aktörlerin silahlı saldırıları o devlete isnat edilebilmekte ve bu durum meşru müdafaanın haklılığını belirlemede rol oynamaktadır.²¹

Birçok devlet ve yazar, ev sahibi devletin ülkesinde bulunan devlet-dışı aktörün yaratmış olduğu tehlikeyi azaltmak için alması gereken tedbirler konusunda isteksiz veya âciz olduğu durumda, mağdur devletin meşru müdafa hakkının doğduğunu savunmaktadır. Mağdur devlet böylece ev sahibi devletin rızasını alma yükümlülüğünden kurtulmuş olacaktır. "İsteksiz veya âciz" doktrininden çokça bahsedilmiş olmasına rağmen bu doktrinin sınırları belirsiz kalmaya devam etmektedir.²² Bu doktrinin lehine bir görüşte olan Deeks, doktrinin uygulanabilmesinde mağdur devletin uyması gereken belli anahtar kurallar belirlemiştir. Buna göre mağdur devlet:

- i. Tek taraflı olarak kuvvet kullanmaktansa öncelikle ev sahibi devletin rızasını veya işbirliğini aramalıdır.
- ii. Ev sahibi devletten devlet-dışı aktörün yaratmış olduğu tehdidin üzerine gitmesini istemeli ve bunun için yeterli bir süre tanımalıdır.

¹⁹ Ibid., s.640.

²⁰ Uluslararası hukukta kural olarak yalnızca resmi yetkilerini kullanan devlet organlarının davranışları devlete isnat edilebilir; buna karşılık devlet-dışı aktörlerin davranışları doğrudan devletin sorumluluğuna yol açmamaktadır. Ne var ki, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun, Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Taslak Metni bu açıdan iki önemli istisna getirmektedir. Madde 8 ve 11. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tom Ruys ve Sten Verhoeven, "Attacks by Private Actors and the Right of Self Defense", *Journal of Conflict and Security Law*, 2005, Vol.10 No.3, ss.289-320, s.299-301.

²¹ Dawood, s.9.

²² Gareth D. Williams, "Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the 'Unwilling or Unable' Test." *U. N. S. W. Law Journal*, Vol. 36 No. 2 (2013), ss. 619-641, s.625.

- iii. İlgili bölgeye ilişkin ev sahibi devletin kontrol ve kapasitesini değerlendirmelidir.
- iv. Ev sahibi devletin tehdidi giderebilmek için önerisi değerlendirilmelidir.
- v. Mağdur devletle olan daha önceki ilişkisinin değerlendirilmesi yapılmalıdır.²³

Bu kriterler ev sahibi devletin ülkesel egemenliği etkilenmesin diye ve devlet-dışı aktörlerin neden olduğu tehlikeyle başa çıkabilmesi için ona sunulmuş bir olanaktır. Böylece meşru müdafaa'nın gereklilik şartının sağlanacağı düşünülmektedir.²⁴

Deeks gibi Dinstein de "isteksiz veya âciz" doktrinin uygulanabilmesi için bir takım ölçütler belirlemiştir:

- i. Mağdur devlet tarafından gerçekleştirilecek kuvvet kullanma, devlet-dışı bir aktör tarafından daha önceden yapılmış bir silahlı saldırıya tepki olarak meydana gelmelidir. İlerisi düşünülerek, gelecekte muhtemel bir saldırı olacağı hesaplanarak yapılmamalıdır.
- ii. Bu saldırıların devamının geleceği muhtemel olmalıdır. Böylece ülke dışında kuvvet kullanma eylemi cezalandırma değil; savunma amaçlı olacaktır.
- iii. Mağdur devlet ev sahibi devletin bu tarz saldırıların gerçekleşme ihtimalini gidermek için kendi ülkesinde gerekli eylemlerde bulunmakta isteksiz veya âciz olduğunu soruşturmalı ve doğrulamalıdır.
- iv. Mağdur devlet ilk olarak ev sahibi devletin rızasını aramalıdır.
- v. Mağdur devletin kuvvet kullanması son çare olmalıdır; öncelikle diğer yasal yollar denenmeli son olarak kuvvet kullanımına başvurulmalıdır.²⁵

Mağdur devlet, ev sahibi devletin isteksizliği veya acizetine ilişkin bir değerlendirmede bulunmadan önce devlet-dışı aktörlere karşı

²³ Deeks, s.490.

²⁴ Williams, s.625.

²⁵ Dinstein, *War, Aggression and Self Defense*, s.250.

müdahalede bulunabilmek için her zaman ev sahibi devletin kesin ve geçerli rızasını aramalıdır. Meşru müdafaa fiili ev sahibi devlete karşı değil; ev sahibi devletin ülkesinde yer alan devlet-dışı aktöre karşı gerçekleştiğinden, söz konusu meşru müdafaa hakkı ev sahibi devletin ülkesel egemenliğinin ihlâl edilmesini meşrulaştıramaz. Eğer ev sahibi devlet müdahaleye rıza gösterirse, mağdur devlet bu müdahalesi için yasal bir dayanak elde etmiş olur. Keza ev sahibi devlet müdahaleye izin verdiğinde “isteksiz veya âciz” doktrinin uygulanması da gereksiz olacaktır. Ancak ev sahibi devletin müdahaleye onay vermeyeceği kesin olarak anlaşıldığı zaman ve harekete geçmenin de zorunlu olduğu durumda, mağdur devlet ev sahibi devletin rızasını arama yükümlülüğünden kurtulmaktadır.²⁶

Devlet-dışı aktörlerin yaratmış olduğu tehdidi önlemede isteksiz veya âciz davranan devletin ülkesinde bu aktörlere karşı kuvvet kullanmanın meşru olduğu savı, ABD yönetiminin hukuki pozisyonuna iyice yerleşmiş durumdadır ve bu sav daha önceden de birkaç devlet tarafından resmi olarak onaylanmıştır.²⁷ Buna rağmen bu doktrin uluslararası hukukta -her ne kadar kimi yazarlar uluslararası örf ve adet hukukunun iyi yapılandırılmış bir kuralı olduğunu iddia etseler de- genel olarak tartışmalı görülmektedir.²⁸

²⁶ Szabó, s.90.

²⁷ Ryan Goodman, “International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria”, **Just Security**, 28 August 2014, <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/> (04.05.2016).

²⁸ “İsteksiz veya âciz” doktrinin tartışmalı olduğunu düşünen yazarlar: Tom Ruys, **Armed Attack and Article 51 of the UN Charter, Evolutions in Customary Law and Practice**, New York: Cambridge University Press, 2010, s.502-510. ; Ryan Goodman, “International Law – and the Unwilling and Unable Test – for US Military Operations in Syria”, **Just Security**, 12 September 2014, <https://www.justsecurity.org/14949/international-law-unwilling-unable-test-military-operations-syria/> (04.05.2016). ; Kevin Jon Heller, “Do Attacks on ISIS in Syria Justify the “Unwilling or Unable” Test?”, **Opinio Juris**, 13 December 2014, <http://opiniojuris.org/2014/12/13/attacks-isis-syria-justify-unwilling-unable-test/> (04.05.2016). “İsteksiz veya âciz” doktrininin iyi yerleşmiş olduğunu düşünen yazarlar: Deeks, s.501-506. ; Michael Lewis, “What Does the ‘Unwilling or Unable’ Standard Mean in the Context of Syria?”, 12 September 2014, <https://www.justsecurity.org/14903/unwilling-unable-standard-context-syria/> (04.05.2016). “İsteksiz veya âciz” doktrinin uluslararası hukuka iyice yerleştiğini iddia etmeksizin bu doktrini öneren yazarlar: Lubell, s.42.; Williams, s.639,640.

“İsteksiz veya âciz” doktrinin tartışmalı olması, bu konuya ilişkin devlet uygulamalarının azlığından ve muğlaklığından kaynaklanmaktadır. Devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaaya ilişkin devlet uygulamalarına bakıldığında, meşru müdafaanın diğer tüm şartlarının sağlandığı varsayımıyla şu şekilde olduğu görülmektedir: 1. Uluslararası hukuk, devlet-dışı aktörü gönderen, yönlendiren veya kontrol eden devletin ülkesinde bu birimlere karşı meşru müdafa hakkının kullanılmasına kesin surette izin vermektedir. 2. Bir devlet, her ne kadar doğrudan göndermese ve kontrol etmese de devlet-dışı bir aktöre önemli ölçüde destek sağlıyorsa bu devletin ülkesinde bu birimlere yönelik meşru müdafa hakkının kullanılması da geniş çapta kabul görmektedir. 4. Ev sahibi devletin bir devlet-dışı aktöre fazla önemli olmayan bir destekte bulunması veya bu birimleri barındırması durumunda ise, mağdur devletin meşru müdafa hakkını kullanıp kullanmayacağı meselesi tartışmalıdır. 4. Ayrıca tartışmalı olan bir konu daha vardır ki, o da, ülkesinde bulunan devlet-dışı aktörle herhangi bir bağlantısının olmamasına rağmen bu aktörlerin gerçekleştirdikleri saldırıları durdurmakta isteksiz veya âciz davranan ve mağdur devletin müdahalesine rıza göstermeyen ev sahibi devletin ülkesinde bu birimlere karşı meşru müdafa çerçevesinde kuvvet kullanılıp kullanılmayacağıdır.²⁹

Ev sahibi devlet ile ülkesinde üslenen devlet-dışı aktör arasındaki bağlantı, devletin bu birimleri göndermesi, yönlendirmesi, kontrol etmesi, küçük veya büyük destekler sunması durumlarında açıktır. Ancak “isteksiz veya âciz” doktrininde ev sahibi devlet ile devlet-dışı aktör arasında bağlantı mevcut değildir. Konuya ilişkin devlet uygulamalarına bakıldığında, mağdur devletlerin barındırma argümanına (*harbouring argument*) veya “isteksiz veya âciz” doktrinine dayandığı görülmektedir. Mağdur devlet açısından ev sahibi devletin isteksizliği, bu devletin devlet-dışı aktörleri ülkesinde barındıracağına dair anlaşması anlamına gelmektedir. Devletin salt isteksizliği veya aciziyeti ileri sürüldüğünde dâhi bu iddia, her devletin çeşitli aktörler tarafından kendi ülkesinden faaliyette bulunulmasını engelleme yükümlülüğü ile birlikte düşünülmektedir. Bu durum ev sahibi devlet ile devlet-dışı aktör arasında bir bağ olmadığında zorluklara neden olmaktadır. Devletlerin destek verme veya barınma imkânı sağlama iddialarına girmeksizin yalnızca “isteksiz veya âciz” doktrininin saf hâline dayandıkları çok az ör-

²⁹ Szabó, s.86.

nek vardır. 1970'lerden itibaren İsrail birçok kez bu doktrini gündeme getirmiştir. Aynı şekilde Türkiye 1990'larda ve 2007-2008'de dolaylı olarak bu doktrine başvurmuştur. İran ve Rusya da çeşitli durumlarda bu doktrine dayanmışlardır. Bu örnekler “isteksiz veya âciz” doktrinin örf ve adet hukuku olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan devlet uygulamalarının geniş çaplı, yeknesak ve tipik olması şartlarını sağlamaktadır.³⁰

“İsteksiz veya âciz” doktrininin devlet uygulamalarında ve akademik yorumlamalarda kendisine mahsus bir pozisyonu vardır. Diğer taraftan bu doktrinin, kuvvet kullanmaya ilişkin uluslararası tanınan bir norm olarak var olup olmadığıyla ilgili sorular mevcuttur. Aslında devletler, yaptırımını olan bir kural olduğuna inandıklarını belirterek, sıklıkla doktrine atıfta bulunurlarsa bunun uluslararası örf ve adet kuralı hâline gelmesi mümkündür. Deeks, devletlerin, “isteksiz veya âciz” doktrinin hukuki bir zorunluluk tescil ettiğine dair inançlarının olmadığını açıkça ileri sürdüklerine dair hiçbir örnek olayın olmadığını belirtmiştir.³¹ “İsteksiz veya âciz” doktrinine dayanan devletler, bunun yasal bir zorunluluk olduğuna dair bir kanaatte değillerse ve bunu açıkça iddia ediyorsa, bu doktrinin uluslararası bir örf adet hukuku hâline gelmesi olasılık dışıdır.³² Bu doktrinin uluslararası örf ve adet hukuku hâline gelebilmesi için, devletler tarafından “isteksiz veya âciz” doktrininin işletilmesine dair yasal zorunluluk bilincinin oluşması yani bu

³⁰ Szabó, s.87. UAD Statüsü madde 38/1(b), uluslararası örf ve adet hukukunu, ‘hukuk olarak kabul edilen genel bir uygulamanın delili’ olarak açıklamaktadır. Metnin Türkçe tercümesi için bkz. Selami Kuran, Derya Aydın Okur, Meltem Sarıbeyoğlu ve Reşat Volkan Günel, **Uluslararası Hukuk Temel Metinler**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2014, ss.3-29, s.37. Bir uygulamanın uluslararası teamül hukuku hâline gelebilmesi için iki şartın varlığı aranmaktadır: Bu konuda devletlerin uygulaması ve bu kuralın uygulanmasının gerekli olduğuna ilişkin devletlerin kanaati. (opinio juris sive necessitatis) Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck, **Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar**, Uluslararası Kızılhaç Komitesi. (Türkçeye tercüme edenler: Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya). İstanbul: Beta Basım A.Ş. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 66, 2005. s.xxxix.

³¹ Deeks, s.503.

³² William, s.634.

durumun teamül olduğuna ilişkin ve zorunluluk teşkil ettiğine ilişkin bir kanaatin oluşması gerekmektedir.

III. “İSTEKSİZ VEYA ÂCİZ” DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE SURİYE VE DAEŞ ÖRNEĞİ

Günümüzde “isteksiz veya âciz” doktrininin başvurulduğu en güncel örnek, ABD ve Koalisyon Güçleri’nin Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ)³³ hedeflerine karşı yürütmüş olduğu operasyonlardır. Suriye’ye yönelik sınır ötesi hava saldırıları, devlet-dışı aktörlere karşı ülke dışında meşru müdafaaya ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar operasyonlar hâlâ devam ediyor olsa ve müdahalelerin meşruiyetine ilişkin son söz henüz söylenmemiş olsa da, şimdiye kadar ileri sürülen argümanlar “isteksiz veya âciz” doktrinine işaret etmektedir. Bu bölümde DAEŞ’e yönelik operasyonlar, siyasî ve uluslararası

³³ DAEŞ Suriye’nin kuzeyinde ve Irak’ın batısında, Arap dünyasının kalbinde Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün ve İsrail’i kapsayan coğrafyada bir İslami halifelik kurma amacıyla güç kazanmış radikal İslamcı bir gruptur. DAEŞ, 29 Haziran 2014’te Halifelik ilan ederek, İslam Devleti (*Islamic State*) adında yeni bir devlet kurduğunu açıklamış ardından Irak ve Suriye’de kontrol ettiği bölgelerde toprak ele geçirmeye ve ülkesel kontrol ve yönetim icra etmeye başlamıştır. DAEŞ, halen kontrol ettiği bölgelerde vergi toplamakta, mahkemeler kurmakta, petrol pompalamakta ve Esed rejimine elektrik satmaktadır. Bkz. Fatma Taşdemir, “İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve DAEŞ Örneği”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 11, S. 42, 2015, ss. 41-67, ss.60-61. DAEŞ’in Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak çeşitli kullanımları mevcuttur. Bu isim değişiklikleri ise, DAEŞ terör örgütünün kendisini, 2004 yılında Irak El-Kaide’si (*Al-Qaeda in Iraq*); 2007’de Irak İslam Devleti (*The Islamic State in Iraq, ISI*); 2013’te Irak Suriye (veya Şam) İslam Devleti (*The Islamic State in Iraq and Syria veya Islamic State in Iraq and al-Sham, ISIS*); Temmuz 2014’teki hilafet ilanından sonra İslam Halifelik Devleti (*State of the Islamic Caliphate, SIC*) olarak isimlendirmesinden kaynaklanmaktadır. DAEŞ, Suriye’nin başkenti Şam’ın, diğer dillerdeki çeşitli kullanımlarından ötürü ISIL (*Islamic State of Iraq and the Levant*) olarak da karşımıza çıkmaktadır. DAEŞ (*Al-Dawla al-Islamiya fil 'Iraq wal-Sham*) ise örgütün Arapça dilindeki kullanımıdır. Bu çalışmada DAEŞ kısaltması tercih edilmiştir. DAEŞ’in farklı kullanımları için bkz Faisal Irshaid, “Isis, Isil, IS or Daesh? One Group, Many Names”, BBC News, 2 December 2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277> ; M. R. “The Many Names of ISIS (also known as IS, ISIL, SIC and Da’ish)”, *The Economist*, 28 September 2014, <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/09/economist-explains-19> (22.04.2016).

ilişkiler bazında ele alınmaksızın yalnızca uluslararası hukuk boyutuyla incelenecektir.

DAEŞ, Suriye’de 2013 yılında süregelen iç savaşın ortasında meydana gelmeye başlamıştır. DAEŞ, Haziran ayına kadar Kuzey Irak boyunca hızla yayılmış ve Irak’ın en büyük ikinci şehri olan Musul’u ele geçirmiştir.³⁴ Bunun üzerine Irak, 25 Haziran 2014’te BM’ye bir mektup göndermiş ve DAEŞ tarafından oluşturulan tehdidin ele alınması için uluslararası toplumdan yardım talep etmiştir.³⁵ Bunun üzerine Ağustos ayında ABD, Irak’taki DAEŞ hedeflerine yönelik hava saldırılarına başlamıştır.³⁶ Bu durum için, DAEŞ’e ait veya DAEŞ’e bağlılık yemini etmiş radikal kişilerce Irak’a yapılan saldırıların, Irak devletini ve insanlarını ciddi derecede etkileyen geniş çaplı bir silahlı saldırı olmasından daha öte bir ihtilaf olduğu söylenebilir.³⁷ Söz konusu saldırıların sonucunda, Irak’ın kesin surette meşru müdafaaaya başvurma hakkı doğmuş ve uluslararası topluma yapmış olduğu bu yardım çağrısı meşru müdafaa hakkının kolektif yönünü harekete geçirmiştir.

Irak, bir önceki mektubuna müteakip 20 Eylül 2014 tarihinde BM’ye bir mektup daha göndererek yardım talebini tekrarlamış ve ülkesinde gerçekleşecek silahlı saldırıya rızasının olduğunu açıklamıştır.³⁸ Birçok devlet, Irak’ta DAEŞ’e yönelik askerî operasyonlara katılırken, Irak Hükümeti’nin rızası olduğu için yasal olarak bu eylemlerde bulduklarını ileri sürmüşlerdir.³⁹

³⁴ Bkz. Peter Baker ve Eric Schmitt, “Many Missteps in Assessment of ISIS Threat”, New York Times, 29 September 2014, http://www.nytimes.com/2014/09/30/world/middleeast/obama-fault-is-shared-in-misjudging-of-isis-threat.html?_r=0 (17.04.2016).

³⁵ UN Doc. S/2014/440, (25 June 2014), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/440 (17.04.2016).

³⁶ Bkz. Baker ve Schmitt, http://www.nytimes.com/2014/09/30/world/middleeast/obama-fault-is-shared-in-misjudging-of-isis-threat.html?_r=0 (17.04.2016).

³⁷ Szabó, s.93.

³⁸ UN Doc. S/2014/691, (20 September 2014), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/691 (17.04.2016).

³⁹ Bkz. Fionnuala Ni Aolain, “Authorizing Force: A Review of Turkish, Dutch French Action”, **Just Security**, <https://www.justsecurity.org/16282/authorizing-force-review-turkish-dutch-french-action/> (22.04.2016)

Uluslararası hukuk, devletlerin, kendi ülkesi içindeki kanun ve nizamı yeniden tesis etmesi için diğer devletlerden askerî yardım talebinde bulunmalarına izin vermektedir.⁴⁰ Ayrıca bir devletin, başka bir devlet tarafından kendi ülkesinde gerçekleştirilecek eylemlere rızasının olması rızanın sınırları içinde kalındığı sürece söz konusu eylemi rıza gösteren devlet açısından meşrulaştırmaktadır. Irak'taki mevcut hükümet, uluslararası toplum tarafından meşru hükümet olarak tanındığından; DAEŞ ile mücadele konusunda ülkesinde kuvvet kullanılmasına ilişkin vermiş olduğu rıza hakkında herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Irak Hükümeti'nin kendi topraklarında kuvvet kullanılmasına göstermiş olduğu rızası, ABD ve Koalisyon Güçleri'nin Irak topraklarında DAEŞ'e karşı yürüttükleri operasyonlar açısından hukuki bir zemin sunmaktadır.⁴¹ Kısacası Irak'ta kuvvet kullanılmasının yasal dayanağı, davet üzerine müdahale (*intervention by invitation*)'dir. Yardım için hükümetin yapmış olduğu bu açık talep göz önünde tutulduğunda, bu açıklamanın Koalisyon Güçleri'nin Irak'ta kuvvet kullanması için dayandıkları sağlam bir temel olduğu söylenebilir.⁴²

Sonuç olarak ABD ve müttefiklerinin Irak topraklarında DAEŞ'e yönelik kuvvet kullanmasının meşruluğunun tartışmaya pek açık olmadığı söylenebilir. Mağdur devlet durumundaki Irak'ın bu konu hakkındaki talebi ile Irak adına kolektif meşru müdafaa şartlarından biri sağlanmış olmaktadır.⁴³

Irak'ta yürütülenlerin aksine Suriye'de DAEŞ'e yönelik operasyonların uluslararası hukuktaki dayanağı daha karışık, tartışmaya açık

⁴⁰ Louise Arimatsu, Michael N. Schmitt, "Attacking "Islamic State" and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape", **Columbia Journal of Transnational Law Bulletin**, C. 53, ss. 1-29, s.6.

⁴¹ Derya Aydın Okur, "DAEŞ'e Karşı Suriye'de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından 'İsteksiz ya da Aciz Devlet' Teorisi", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, Temmuz 2015, ss.39-65, s.46.

⁴² Claus Kress, "The Fine Line Between Collective Self-Defense and Intervention by Invitation: Reflections on the Use of Force Against 'IS' in Syria", **Just Security**, 17 February 2015, <https://www.justsecurity.org/2015/02/17/clauss-kress-force-isil-syria/> (29.04.2016).

⁴³ Aydın Okur, s.46.

ve müphemdir.⁴⁴ Çünkü Irak'ın yardım çağrısının Suriye'ye doğru genişlemesi söz konusu değildir.⁴⁵

DAEŞ, ABD Irak'ta çeşitli eylemlerde bulunduğu sırada dâhi Suriye'deki birçok bölgeyi ele geçirmekteydi.⁴⁶ 2014 yılının Eylül ayında ABD tarafından yönetilen Koalisyon Güçleri, Suriye'de DAEŞ'i aynı zamanda ABD de Suriye'deki Horasan Grubu'nu da vurmaya başlamıştır.⁴⁷ Daha önceki hava saldırıları Irak Hükümeti'nin rızası dahilinde ve sadece Irak topraklarıyla sınırlı olduğu için bu durumun meşruiyeti uluslararası hukuk açısından ihtilafli görülmemiştir. Ne var ki, Suriye'ye yapılan hava saldırıları başladığında durum farklılaşmış ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün ihlâlini açıklamak için çok yönlü bir yasal dayanak gerekmiştir.⁴⁸

Suriye, kendi ülkesinde DAEŞ'e karşı gerçekleştirilecek müdahalenin belirsizliğe yer vermeyecek biçimde bir saldırı teşkil edeceğini uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. Milli Uzlaşma Bakanı Ali Haydar, Suriye yönetiminin izni olmadan Suriye topraklarına yapılacak herhangi bir ABD müdahalesinin saldırı olarak görüleceği ve uluslararası yasalar gereği Suriye topraklarında askerî olsun ya da olmasın herhangi bir operasyonun Suriye ile işbirliği hâlinde gerçekleşmesi gerektiği uyarısında bulunmuştur.⁴⁹

⁴⁴ Arimatsu ve Schmitt, s.8.

⁴⁵ Kress, <https://www.justsecurity.org/20118/clus-kreb-force-isil-syria/> (29.04.2016).

⁴⁶ Hatta bazı kaynaklara göre DAEŞ'in, Suriye topraklarının yüzde otuz beşini kontrol altına alındığı söylenmektedir. Bkz. Zeina Karam, A Look at the State Militans in Syria, Associated Press 28 August 2014 http://www.masslive.com/news/index.ssf/2014/08/a_look_at_the_islamic_state_mi.html (17.04.2016).

⁴⁷ ABD resmi yetkilileri bu grubu, küçük; fakat aşırı derecede tehlikeli, ABD ve diğer batı ülkelerine saldırılar düzenleyen, deneyimli El Kaide üyelerinden oluşan bir grup olarak tanımlamaktadırlar. Monica Hakimi, "Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play", **International Law Studies**, Vol. 91, 2015, ss.1-35. s.21.

⁴⁸ Jens David Ohlin, "The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life", **Opinio Juris**, 23 September 2014, <http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/> (17.04.2016).

⁴⁹ "Syria Warns US Against Act of 'Aggression'", **The Citizen**, 12 September 2014, <http://www.thecitizen.in/index.php/NewsDetail/index/1/534/Syria-Warns-US-Against-Act-of-Aggression> (29.04.2016)

Irak'ın operasyonlara rıza göstermesi ve hatta bizzat talep etmesi söz konusu iken; Suriye'nin bu şekilde bir rızasının olduğu söylenemez. ABD'nin temel iddiası, Suriye'nin DAES ile mücadele konusunda isteksiz ya da âciz olması nedeniyle Irak adına kolektif meşru müdafaa operasyonlarının Suriye topraklarında da yürütülebileceğidir.⁵⁰ 23 Eylül 2014'te ABD'nin BM temsilcisi Samantha Power, BM Genel sekreteri Ban Ki-moon'a, Suriye'de ABD tarafından yönetilen operasyonların uluslararası hukuktaki meşruiyeti ile ilgili bir mektup göndermiştir. Mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

23 Eylül 2014

“Ekselansları,

Irak'ın 20 Eylül 2014'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta ve 25 Haziran 2014'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektup da dahil olmak üzere Irak tarafından yapılan diğer beyanlarda, Suriye'deki güvenli bölgede meydana gelen, devam eden DAES saldırılarının ağır tehdidiyle karşı karşıya olduklarına açıklık getirmiştir. Bu güvenli bölgeler, DAES tarafından Irak sınırı boyunca ve Iraklı vatandaşlara yönelik saldırıları eğitime, plânlama, finanse etme ve yürütme amacıyla kullanılmaktadır. Bu sebeplerle Irak Hükümeti, Irak'ta devam eden saldırıları sonlandırmak, Irak vatandaşlarını korumak ve Irak güçlerinin Irak sınırlarının kontrolünü yeniden kazanmalarını kolaylaştırmak ve destek olmak amacıyla, DAES'in Suriye'deki yerleşim yerlerini ve askerî barınaklarını vürmek için ABD'nin uluslararası girişimlerin öncülüğünü yapmasını talep etmiştir. DAES ve Suriye'deki diğer terörist gruplar yalnızca Irak için değil, ABD ve bölge içindeki ve ötesindeki müttefiklerimiz de dahil olmak üzere pek çok devlet için bir tehdittir. Buradaki olayda olduğu gibi tehdidin bulunduğu devletin hükümeti, ülkesinin bu tür saldırılar için kullanılmasını engellemekte isteksiz veya âciz olduğu durumda devletler, BM Şartı madde 51'de ifade edildiği üzere doğal olan, bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kendilerini savunmak zorundadırlar. Suriye rejimi göstermiştir ki bu güvenli bölgelerin karşısında bizzat kendisi duramayacak ve durmayacaktır. Dolayısıyla ABD, Irak'ta devam eden

⁵⁰ Aydın Okur, s.45.

DAEŞ tehdidini ortadan kaldırmak, Irak vatandaşlarını başka saldırılardan korumak ve Irak güçlerinin, sınırlarının kontrolünü yeniden sağlamalarına imkân vermek için, Suriye’de gerekli ve orantılı askerî operasyonlar başlatmıştır. Bunun yanı sıra ABD, kendisine, işbirlikçilerine ve müttefiklerine sorun yaratan terörist tehditlerin üzerine gitmek için Horasan Grubu olarak bilinen, El Kaide’nin Suriye’deki uzantısına, askerî operasyonlar yürütmüştür.

Bu mektubun Güvenlik Konseyi’ne belge olarak devredilmesini istirham ederim.

Samantha J. Power”⁵¹

Mektupta DAEŞ ve Suriye’deki diğer terörist grupların yalnızca Irak için değil; aynı zamanda ABD ve diğer birçok devlet için tehdit oluşturduğu; Suriye’nin ise, tüm bunlar karşısında isteksiz veya âciz davranmasından dolayı bu devletlerin Şart’ın 51. maddesi kapsamında bireysel veya kolektif meşru müdafaa haklarını kullanabilmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

ABD’ye göre kendisi, Irak adına kolektif meşru müdafaa çerçevesinde Irak’a yönelik devam eden DAEŞ’in sebep olduğu, doğrudan ve devam eden tehditlere karşılık verme konusunda yardım etmektedir. Bu tehditler, DAEŞ’in Suriye’deki kuvvetlerinden geldiği ve Suriye, tehdidi giderme konusunda isteksiz veya âciz davrandığı için Suriye’ye yönelik operasyonlar meşruiyet kazanmıştır.⁵² Görüldüğü gibi ABD temsilcisinin bu mektubu, ABD’nin operasyonlarını Suriye topraklarına doğru genişletmesini “isteksiz veya âciz” doktrininden yola çıkarak meşrulaştırmıştır. Buradaki en zayıf bağlantı ise, “isteksiz veya âciz” doktrinidir. “İsteksiz veya âciz” doktrini perdesinden bakıldığında ortaya bir takım pürüzler çıkmaktadır.⁵³

⁵¹ UN Doc. S/2014/693, (23 September 2014), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2014%2F695&Submit=Search&Lang=E (17.04.2016).

⁵² Jennifer Daskal, Ashley Deeks, Ryan Goodman, “Strikes in Syria: The International Law Framework”, **Just Security**, 24 September 2014, <https://www.justsecurity.org/15479/strikes-syria-international-law-framework-daskal-deeks-goodman/> (27.04.2016).

⁵³ Szabó,93; Daskal, Deeks ve Goodman, <https://www.justsecurity.org/15479/strikes-syria-international-law-framework-daskal-deeks-goodman/> (27.04.2016).

İlk olarak tüm bu müdahalelerin Irak adına yapıldığı düşünüldüğünde, Irak'ın "isteksiz veya âciz" doktrinini kabul ettiği açık değildir.⁵⁴ ABD'nin Suriye'de DAES'i vurma yetkisinin, Irak'ın Suriye ile ilgili saptamaları ve bu konudaki yardım talebine bağlı olduğuna ilişkin güçlü bir kanının ortaya atılması mümkündür. Bu durumda ABD eğer Suriye'de DAES'e yönelik operasyonları Irak'ın meşru müdafaa hakkına dayandırıyorrsa, o zaman Irak'ın, ABD'nin doğrudan Suriye'ye kuvvet kullanmasını istemesi gerekirdi. Ancak Irak bunu açıkça istememiştir. Ayrıca Irak'ın "isteksiz veya âciz" doktrinini kabul ettiğini ve Suriye'nin bu açıdan başarısız olduğunu saptaması gerekirdi.⁵⁵ Irak, 20 Eylül 2014'te göndermiş olduğu mektupta, Irak sınırlarının dışında DAES'in güvenli bölgelerinin olduğuna ve bunların Irak vatandaşlarına ve Irak'ın güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturduğuna açıkça işaret etmiştir. Mektup şu şekilde devam etmiştir: "*Tüm bu sebeplerden ötürü uluslararası hukuk ve ilgili iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar doğrultusunda ve ulusal egemenlik ve Anayasa'ya saygı çerçevesinde Amerika Birleşik Devletlerinden, DAES'in askerî barınaklarını ve mevkiilerini vurmak için uluslararası girişimin önderliğini yapmasını sarîh muvafakat ile, talep ediyoruz. Bu tür saldırıların amacı Irak'a yönelik süregelen tehdidi sonlandırmak, Irak vatandaşlarını korumak ve en nihayetinde Irak güçlerine destek olmak ve Irak sınırının kontrolünü tekrar sağlamalarını kolaylaştırmaktır.*"⁵⁶

Görüldüğü gibi Irak, uluslararası hukuka ve kendi ulusal egemenliğine işaret ederek, ülke dışında kuvvet kullanma konusunda aşırıya kaçmayan bir yaklaşım önermektedir. Diğer taraftan Irak ABD'ye, rızasıyla kendi sınırları dışındaki DAES mevkiilerini vurması konusunda talepte bulunmaktadır. Mektup ustalıkla kaleme alınmıştır. Irak'ın Suriye'de yapılacak müdahaleye rıza gösterildiği anlaşılır durumdadır; fakat mektupta bu durum kesin olarak adlandırılmamıştır. Irak'ın sesli bir şekilde Suriye'deki saldırıları desteklediğini düşünenlere karşın⁵⁷

⁵⁴ Ryan Goodman, "International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria", <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/> (18.04.2016).

⁵⁵ Goodman, "International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria", <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/> (18.04.2016).

⁵⁶ UN Doc. S/2014/691, (20 September 2014), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/691 (18.04.2016).

⁵⁷ Bkz. Ashley Deeks, "The UK's Article 51 Letter on Use of Force in Syria", *Lawfare*, 12 December 2014, <https://www.lawfareblog.com/uks-article-51-letter-use-force-syria> (24.04.2016).

bu durumdan Irak'ın açıkça “isteksiz veya âciz” doktrinini kabul ettiği sonucunun çıkarılması pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Türkiye'nin Irak topraklarında PKK karşıtı saldırılarını çoğunlukla onaylamayan bir tutum içinde olduğu düşünüldüğünde, Irak'ın bu doktrini desteklememesi şaşırtıcı olmaz.⁵⁸ Suriye'de DAEŞ'e yönelik operasyonların “isteksiz veya âciz” doktrinine dayanması gerektiğini düşünen yazarlar, Ürdün, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri'nin de Suriye'de hava saldırılarında bulunmalarının ve yasal gerekçelerini açıkça sunmamış olsalar da muhtemelen ABD ile aynı teoriye istinat ettiklerinin dikkate değer olduğunu da dile getirmektedirler.⁵⁹ Fakat Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement*) üyesi bu dört devlet aynı zamanda Türkiye'nin Kuzey Irak'ta sınır ötesi saldırılarına ve “isteksiz veya âciz” doktrinine sürekli olarak karşı çıkmışlardır.⁶⁰ Ayrıca bu dört devletin üyesi oldukları Arap Devletleri Ligi⁶¹, 2006'da İsrail'in Lübnan'da Hizbullah'a yönelik saldırıları bağlamında resmi olarak “isteksiz veya âciz” doktrinini resmi bir şekilde reddetmiştir.⁶² Irak'ın “isteksiz veya âciz” doktrinini desteklememesi yalnızca kendisinin de Arap Devletleri Ligi üyesi olmasından değil; ayrıca 2007 ve 2008 yılları arasında Türkiye'yi sürekli olarak ülkesel egemenliğini ihlâl ederek, kendi ülkesindeki PKK üslerine saldırmasından dolayı alenen suçlamasından da kaynaklanmaktadır.⁶³ Irak'ın “isteksiz veya âciz” doktrinini hakkındaki yaklaşımı sadece siyasî olarak fırsatlardan yararlanma şeklinde değerlendirilmektedir.⁶⁴

⁵⁸ Szabó, s.94.

⁵⁹ Bkz. Deeks, “The UK's Article 51 Letter on Use of Force in Syria”, <https://www.lawfareblog.com/uks-article-51-letter-use-force-syria> (24.04.2016).

⁶⁰ Kevin Jon Heller, “Do Attacks on ISIS in Syria Justify the ‘Unwilling or Unable’ Test?”, *Opinio Juris*, 1 December 2014, <http://opiniojuris.org/2014/12/13/attacks-isis-syria-justify-unwilling-unable-test/> (27.04.2016). ; Ruys, *Armed Attack and Article 51 of the UN Charter*, ss.431-432.

⁶¹ Üye devletler için bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, “Arap Devletleri Ligi (AL)”, <http://www.mfa.gov.tr/arap-ligi.tr.mfa> (27.04.2016).

⁶² Ruys, *Armed Attack and Article 51 of the UN Charter*, s.543.

⁶³ *Ibid.*, s.461.

⁶⁴ Kevin Jon Heller, “Do Attacks on ISIS in Syria Justify the ‘Unwilling or Unable’ Test?”, <http://opiniojuris.org/2014/12/13/attacks-isis-syria-justify-unwilling-unable-test/> (27.04.2016).

Operasyona katılan diğer devletlerin “isteksiz veya âciz” doktrini hakkındaki tutumlarına ilişkin olarak kimi devletlerin açık bir şekilde bu kavrama yer verdikleri, kimilerininse yer vermedikleri söylenebilir. Örneğin, Türkiye 24 Temmuz 2015 tarihinde BM’ye gönderdiği mektupta, 20 Temmuz 2015’te DAESŞ tarafından Suruç’ta gerçekleştirilen saldırıya⁶⁵ ve 23 Temmuz 2015’teki Kilis’in Elbeyli ilçesindeki sınır çatışmasına⁶⁶ değinerek; Suriye’nin DAESŞ için güvenli bölge hâline gelmeye başladığını ve bu bölgelerin DAESŞ için eğitim, plânlama, finansman ve sınır ötesi saldırıları için kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca mektupta Suriye rejiminin kendi ülkesinden kaynaklanan bu tehditleri engelleme konusunda ne istekli ne de yeterli olduğu ve bu durumun Türkiye’nin güvenliğini ve vatandaşlarının emniyetini açıkça tehlikeye düşürdüğü yer almaktadır. Tüm bunların neticesinde Türkiye, BM madde 51’in sunduğu bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkının kendisinin doğal bir hakkı olduğunu ve Koalisyon Güçleri ile birlikte terörist tehdide karşı koymak ve ülkesinin ve vatandaşlarının güvenliğini temin etmek amacıyla DAESŞ’e karşı gerekli ve orantılı askerî müdahaleyi başlattığını açıklamıştır.⁶⁷ Türkiye bu mektubun gönderilmesinden bir gün sonra yani 25 Temmuz 2015’te Suriye’deki ilk hava saldırısını gerçekleştirmiştir.⁶⁸

Görüldüğü gibi Türkiye de ABD gibi Suriye’de DAESŞ’e yönelik operasyonlar bakımından hem bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkına dayanmış hem de “isteksiz veya âciz” doktrinine atıfta bulunmuştur.⁶⁹

İngiltere, 25 Kasım 2014 tarihinde Güvenlik Konseyi’ne gönderdiği mektupta, kendisinin Irak adına kolektif meşru müdafaa için oluşturulan ABD önderliğindeki uluslararası koalisyonun bir parçası olarak bu girişimi desteklemek için gerekli önlemleri aldığını belirt-

⁶⁵ “Şanlıurfa Suruç’ta Büyük Patlama”, Hürriyet, 20 Temmuz 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/sanlıurfa-suruca-buyuk-patlama-29591017> (28.04.2016).

⁶⁶ “Kilis Sınırında DAESŞ’le Çatışma”, Habertürk, 23 Temmuz 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1106676-kilis-sinirinda-isdile-catisma> (28.04.2016).

⁶⁷ UN Doc. S/2015/563, 24 July 2015, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2015%2F563&Submit=Search&Lang=E (28.04.2016).

⁶⁸ “PKK ve DAESŞ’e Hava Operasyonu”, BBC Türkçe, 25 Temmuz 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150725_operasyon_aciklama (28.04.2016).

⁶⁹ Aydın Okur, s.48.

miştir. İngiltere mektubunda, Suriye'nin isteksiz veya âciz olduğuna ilişkin herhangi bir saptama yapmamıştır.⁷⁰ Aynı şekilde Fransa da 8 Eylül 2015'te Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektupta Irak'ın 20 Eylül 2014'te yapmış olduğu yardım talebine atıfta bulunmuş ve DAEŞ'e karşı Suriye'de madde 51 kapsamında eylemlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Fransa meşru müdafaa hakkında bahsederken bireysel mi kolektif mi olduğundan bahsetmemiş ve İngiltere gibi o da Suriye'nin isteksiz veya âciz devlet olduğuna ilişkin bir açıklama yapmamıştır.⁷¹

Kanada ve Avustralya ise, Güvenlik Konseyine göndermiş oldukları mektuplarında benzer ifadeler kullanmışlar ve Suriye'nin DAEŞ ile mücadelede isteksiz veya âciz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kanada, 31 Mart 2015'te gönderdiği mektubunda, tehdidin bulunduğu devletin hükümetinin ülkesinden meydana gelen saldırıları önlemede isteksiz veya âciz olduğu durumda, devletlerin madde 51 çerçevesinde doğal olan bireysel ve kolektif meşru müdafaa haklarını kullanabileceklerini vurgulamış ve Kanada'nın Irak adına kolektif meşru müdafaa çerçevesinde gerekli ve orantılı tedbirleri aldığını bildirmiştir.⁷² Avustralya da

⁷⁰ UN Doc. S/2014/851, (26 November 2015), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2014%2F851&Submit=Search&Lang=E (28.04.2016). İngiltere, Suriye'de DAEŞ'e yönelik ilk hava saldırısını 2 ve 4 Aralık 2015'te gerçekleştirmiştir. Bkz. "Britain Carries out First Syria Airstrikes after MPs Approve Action Against Isis", The Guardian, 3 December 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/02/syria-airstrikes-mps-approve-uk-action-against-isis-after-marathon-debate> (28.04.2016).

⁷¹ UN Doc. S/2015/745, (9 September 2015), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2015%2F745&Submit=Search&Lang=E (28.04.2016). Fransa, Suriye'de DAEŞ'e karşı ilk hava saldırısını 27 Eylül 2015'te gerçekleştirmiştir. Bkz. "France Launches Its First Airstrikes Against ISIS in Syria", CNN, 28 September 2015, <http://edition.cnn.com/2015/09/27/middleeast/syria-france-isis-bombing/> (28.04.2016).

⁷² UN Doc. S/2015/221, (31 March 2015), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2015%2F221&Submit=Search&Lang=E (28.04.2016). Kanada, DAEŞ'e karşı ilk hava saldırısını 8 Nisan 2015'te gerçekleştirmiştir. Bkz. Murray Brewster, "Canadian Jets See First Action in Syria, Bombing ISIL Garrison Near Aleppo", The Canadian Press, 8 April 2015, <http://news.nationalpost.com/news/world/israel-middle-east/canadian-jets-see-first-action-in-syria-bombing-isis-garrison-near-aleppo> (28.04.2016).

Irak adına yürütülen kolektif meşru müdafaya destek olduğunu açıklamıştır.⁷³

Rusya da Suriye’de DAES’e yönelik saldırılarda bulunmuştur⁷⁴ Ancak Rusya’nın hukuki dayanağı diğerlerinden farklı olarak Suriye’nin rızasını almış olmasıdır. Rusya, Suriye’nin onayı ve rızası ile ülkede operasyon yürüttüğünden, Suriye’nin egemenliği açısından Rusya’nın askerî operasyonlarının tartışmasız olduğu söylenebilir.⁷⁵

Suriye’de yürütülen operasyonlara ilişkin ikinci sorun, ABD’nin DAES’in yalnızca Irak için değil; aynı zamanda kendisi de dahil olmak üzere diğer birçok devlet için tehdit oluşturduğunu iddia etmesidir.⁷⁶ Başka bir deyişle, bu durumun Irak adına kolektif meşru müdafaa hakkı oluşturmasının yanı sıra ABD tarafından bireysel meşru müdafaa hakkının da iddia edildiği görünmektedir. ABD bireysel meşru müdafaa hakkına başvurabilmek için kendisini, DAES tarafından gerçekleştirilmesi muhtemel bir silahlı saldırının mağduru olarak düşünmektedir.⁷⁷

Üçüncü olarak, Suriye’yi DAES’le mücadele etme konusunda isteksiz veya âciz olarak yorumlamak için herhangi bir detay bulunmamaktadır. Topraklarında devam eden yoğun çatışmalar düşünüldüğünde, Suriye’nin kendi sınırlarından Irak’a sığırayan DAES terör örgütünü engellemekteki yeterliliği tartışmaya açıktır.⁷⁸ BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, Samantha Power’ın gönderdiği mektubun ardından o günün ilerleyen saatlerinde, Power’ın mektubunda yer verdiği Suriye’nin DAES ile mücadelede âciz olduğuna ilişkin teorisini destekleyen bir konuşma yapmıştır. Ban Ki-moon, Suriye’deki DAES hedeflerine yönelik saldırıların, Suriye hükümetinin artık etkin kontrol sağlayamadığı

⁷³ UN. Doc. S/2015/693, (9 September 2015), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2015%2F693&Submit=Search&Lang=E (28.04.2016). “Australia Carries Out First Airstrikes Over Syria”, Rural Focus, 16 September 2015, <http://www.ruralfocusshow.com.au/news/blog/2015/9/australia-carries-out-first-airstrikes-over-syria/> (28.04.2015).

⁷⁴ Rusya’nın Suriye’de DAES’e karşı ilk saldırısı 1 Ekim 2015’te gerçekleşmiştir. Bkz. “Russia Launches First Airstrikes in Syria”, CNN Politics, 1 October 2015, <http://edition.cnn.com/2015/09/30/politics/russia-syria-airstrikes-isis/> (28.04.2016).

⁷⁵ Aydın Okur, s.49.

⁷⁶ UN Doc. S/2014/693, (23 September 2014), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S%2F2014%2F695&Submit=Search&Lang=E (18.04.2016).

⁷⁷ Szabó, s.94.

⁷⁸ Ibid.

bölgelerde gerçekleştiğini vurgulayarak bunun inkar edilemez olduğunu ve bu radikal grubun uluslararası barış ve güvenliğe yakın bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir.⁷⁹

Devletler, ülkelerinin devlet-dışı aktörler tarafından diğer devletlere saldırılar düzenlenen bir üs olarak kullanılmasını önleme yükümlülüğü altındadır. Devletler, eğer bu tür saldırıların kendi ülkelelerinde plânlanması, hazırlanması veya sergilenmesini önlemede isteksiz veya âciz davranırlarsa mağdur devletlerin önleyici tedbir alma hakları doğmaktadır. Bu olayda ise Suriye'nin, kendi topraklardan DAEŞ'in Irak'a karşı saldırı plânları ve hazırlıkları yapmasını ve bunları infaz etmesini önleyemediği, bu konuda acizlik gösterdiği düşünülmektedir.⁸⁰ Ne var ki, ABD ve müttefikleri tarafından bireysel veya kolektif meşru müdafaa iddiaları bağlamında Suriye'nin DAEŞ tehdidiyle mücadele etmedeki yetersizliğinin boyutu açıkça tartışılmamıştır.⁸¹ Ancak zaten Suriye'nin rızası alınarak Rusya'nın 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'de DAEŞ'e karşı saldırılar düzenlemeye başlamasıyla artık Suriye'nin askerî açıdan âciz olduğunu söylemek pek mümkün olmayacaktır. Önemli bir askerî güce sahip olan Rusya DAEŞ ile mücadelede Suriye'ye yardım etme kudretine sahiptir.⁸²

Aynı şekilde Suriye'nin kendi topraklarının DAEŞ tarafından kullanılmasını önleme konusunda isteksiz olduğu söylenemez. Tam tersine, Suriye 2011'den beri kendi ülkesinde DAEŞ'e ve diğer ayrılıkçı gruplara karşı yoğun bir çatışma hâlinindedir.⁸³ Hatta 2014 yılının Ağus-

⁷⁹ Bkz. UN News Centre, Ban Ki-moon's Speeches, 23 September 2014, http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=2356#VyCzt8feF-U (47.04.2016).

⁸⁰ Lewis, Suriye, DAEŞ'e karşı ABD ile işbirliği yapmak istese dâhi bu konuda göstermiş olduğu acizliğin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Michael Lewis, "What Does the 'Unwilling or Unable' Standard Mean in the Context of Syria?", 12 September 2014, <https://www.justsecurity.org/14903/unwilling-unable-standard-context-syria/> (25.04.2016).

⁸¹ Szabó, s.94.

⁸² Maj. Patrick Walsh, "What if Assad Becomes Willing Now that Russia is Able?", 20 October 2015, <https://www.lawfareblog.com/what-if-assad-becomes-willing-now-russia-able> (25.04.2016).

⁸³ "Timeline of Syria's Raging War, Al-Jazeera English", 9 August 2014, <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2012/02/201225111654512841.html> (18.04.2016).

tos ayında Suriye Hükümeti adına Dış İşleri Bakanı Walid Moallem, DAEŞ'e karşı ABD de dahil herhangi bir tarafta işbirliği ve eşgüdüm sağlama konusunda veya bölgesel ya da ulusal ittifak yapmaya hükümetinin hazır olduğunu açıklamıştır.⁸⁴ Suriye Hükümeti'nin DAEŞ'i desteklemediği, barınmaları için olanak sunmadığı ve hatta DAEŞ ile bir iç silahlı çatışma hâlinde olduğu ayrıca DAEŞ ile mücadele konusunda ABD ve ortaklarına işbirliği teklifinde bulunduğu göz önüne alındığında, Suriye rejiminin DAEŞ ile mücadelede isteksiz olduğunu söylemek neredeyse imkânsızdır.⁸⁵

Dördüncü olarak, Suriye DAEŞ'e karşı kendi ülkesindeki bu harici müdahaleye razı olmuş gibi görünmektedir. Suriye Hükümeti, hükümet ile eş güdümlü bir şekilde yürütülen saldırıların hukuka aykırı adlandırılmayacağını belirtmiştir. Yeter ki, bu saldırılar hükümet ile işbirliği içinde yürütülsün.⁸⁶ Suriye ve ABD arasında süregelen çatışma düşünüldüğünde böylesine bir durumun yaşanması aslında dikkate değerdir. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsünden Suriye'nin bu beyanının yorumlanması istenildiğinde, ABD yönetiminin Suriye'nin onayını aramadığının altını çizmiştir.⁸⁷ Aynı şekilde ABD başkanı Barack Obama, Birleşik Devletler'in, DAEŞ'e karşı mücadelede, Esad rejimini değil; Suriye karşıtı ittifakı fiili yönetim olarak tanıyacağını ifade etmiştir.⁸⁸ Suriye'nin DAEŞ'i ortadan kaldırma konusunda isteksiz veya âciz olduğu ileri sürülse dâhi, bunlar tek başına ABD'ye Suriye'nin birlikte mücadele etme teklifini reddetme hakkı vermemektedir. DAEŞ tehdidini

⁸⁴ "Syria Offers to Help Fight Isis but Warns Against Unilateral Air Strikes", The Guardian, 26 August 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/aug/26/syria-offers-to-help-fight-isis-but-warns-against-unilateral-air-strikes> (18.04.2016).

⁸⁵ Aydın Okur, s.56.

⁸⁶ "Syria Offers to Help Fight ISIS but Warns Against Unilateral Air Strikes, The Guardian", 26 August 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/aug/26/syria-offers-to-help-fight-isis-but-warns-against-unilateral-air-strikes> (17.04.2016).

⁸⁷ "White House won't Commit to Asking Congress for Syria Strike", The Hill, 25 August 2014, <http://thehill.com/policy/defense/215905-white-house-wont-commit-to-asking-congress-for-syria-strike> (19.04.2016).

⁸⁸ "US to Formally Recognise Syrian Opposition", The Guardian, 12 December 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/12/us-formally-recognise-syrian-opposition> (28.06.2016).

etkin biçimde sonlandırmak için Suriye Hükümeti ile işbirliği yapmak gerekliyse öncelikle bu yolun denenmesi gerekmektedir.⁸⁹ Amaç devlet-dışı aktörü yok etmekse, bu birimlere yönelik operasyonlar ancak ev sahibi devlet ile eş güdümlü bir biçimde olduğunda etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla bu şekilde bir yol izlendiğinde hem mağdur devletin hem de ev sahibi devletin ülkesel egemenlikleri korunmuş olacaktır. Devlet-dışı saldırılara karşı kolektif meşru müdafaa, davet üzerine müdahaleyi tamamlayıcı bir roledir. Kısacası bir devletin isteksiz veya âciz olduğunu öne sürerek o devlete müdahalede bulunmak, tüm bu yollar denendikten sonra yani davet üzerine müdahalenin sonuçsuz kalmasından sonra ileri sürülmelidir. DAEŞ'e karşı ABD önderliğindeki koalisyon ile Suriye Hükümeti'nin işbirliği yapması hâlinde etkili bir askerî operasyon sağlanabileceği düşünülmektedir.⁹⁰

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, ev sahibi devletin (Suriye), ülkesinde bulunan devlet-dışı aktörlere karşı (DAEŞ), bu aktörlerle baş edebilmek için tehdit edilen devletle (Irak adına ABD ve diğerleri) askerî operasyon işbirliği konusunda istekli veya muktedir olması durumunda, bu tehdit edilen devletin yani ABD'nin çeşitli siyasî sebeplerden dolayı işbirliği yapmak istememesi hâlinde hangi uluslararası hukuk kuralının uygulanacağını tespiti güçleşmektedir. Bu durumda "isteksiz veya âciz" doktrininin uygulanması mümkün olmayacaktır.⁹¹

ABD yönetiminin DAEŞ'in Suriye topraklarında operasyon gerçekleştirmesini engelleme konusunda, Suriye'yi neden isteksiz veya âciz olarak addettiğine ilişkin hiçbir bilgi verilmemesi göz önüne alındığında, ABD'nin Suriye ile işbirliğinde menfaatinin olmaması resmi daha da bulanıklaştırmaktadır.⁹²

Öte yandan devletlerin bu konudaki isteksiz veya acziyetinin sabit ve kesin olmadığı düşünülmelidir. Özellikle bir devletin bu isteksiz veya acziyetinin diplomatik yollarla veya ülkesinde kuvvet kullanılmasıyla giderileceği hakkında bilgilendirilmesi durumu değiştirebilecektir.

⁸⁹ Aydın Okur, s.56.

⁹⁰ Kress, <https://www.justsecurity.org/20118/clus-kreb-force-isil-syria/> (29.04.2016).

⁹¹ Goodman, "International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria", <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/> (25.04.2016).

⁹² Szabó, s.94.

Bir gün bu devletin müdahale etmekte isteksiz veya âciz olduğu söylenebilirken, ertesi gün durum değişiklik gösterebilecektir. Bu durum dahili ve harici politikaların birbirleri ile yarışına bağlıdır ve her an değişebilir.⁹³ Bu yüzden “isteksiz veya âciz” doktrinin tespiti ve uygulanabilmesi için Deeks’in önerisine göre; öncelikle ev sahibi devletin rızası alınmaya çalışılmalı veya işbirliğinde bulunmak için girişimlerde bulunulmalı, ardından ev sahibi devlete bu tehditle kendisinin mücadele etmesi önerilmeli ve bunun için yeterli sürenin tanınması gerekmektedir. Sonra ev sahibi devletin o bölgedeki kontrol ve kapasitesi olabildiğince isabetli bir şekilde tespit edilmeli, ev sahibi devletin tehdidi savmak için hangi yollara başvuracağı değerlendirilmeli ve ev sahibi devletin, buna benzer durumlarda daha önce nasıl bir tavır takındığının değerlendirilmesi yapılmalıdır.⁹⁴

ABD ayrıca devam ettirdiği hava saldırılarını meşrulaştırmak için Güvenlik Konseyi’nin 2249 sayılı kararına dayanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptarsa kuvvet kullanılmasına izin verebilmektedir. Fakat BMGK’nın, Irak ve Suriye’de DAES’e karşı yürütülen mücadelelere ilişkin kuvvet kullanma yetkisi verdiği herhangi bir kararı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Irak ve Suriye’deki müdahaleleri Şartın 7. Bölümü kapsamında gerçekleştiren eylemlere bağlamak mümkün olmayacaktır. DAES’in 26 Haziran 2015’te Tunus Susa’da,⁹⁵ 10 Ekim

⁹³ Jonathan Horowitz, “Does the Unwilling/Unable Test Hang on Territorial Control?: A Response to Michael Lewis”, 12 September 2014, <https://www.justsecurity.org/14953/unwillingunable-test-hang-territorial-control-response-michael-lewis/> (25.04.2016) Buna karşın Lewis, bu durumun sabit olduğunu ve devletin ulusal çıkarlarıyla diğer devletlerin egemenliği arasında denge gözetken, dinamik bir yaklaşımdan ziyade “isteksiz veya âciz” doktrininin kısa yoldan etkili bir biçimde sonuca ulaştırdığını savunmaktadır. Michael Lewis, “What Does the ‘Unwilling or Unable’ Standard Mean in the Context of Syria?”, 12 September 2014, <https://www.justsecurity.org/14903/unwilling-unable-standard-context-syria/#more-14903> (25.04.2016).

⁹⁴ Deeks, s.506

⁹⁵ Bkz. “Tunisia: at least 37 dead in attack on hotel in Sousse”, Euronews, 26 June 2015, <http://www.euronews.com/2015/06/26/tunis-at-least-27-dead-in-attack-on-hotel/> (27.04.2016).

2015'te Ankara'da,⁹⁶ 31 Ekim 2015'te Mısır Sina'da,⁹⁷ 12 Kasım 2015'te Beyrut ve 13 Kasım 2015'te Paris'te⁹⁸ gerçekleştirdiği saldırıların ardından Güvenlik Konseyi 20 Kasım 2015 tarihinde 2249 sayılı kararı kabul etmiştir. Söz konusu kararda Güvenlik Konseyi, bahsedilen ve bunlar dışındaki DAEŞ saldırılarını ve rehin alma ve öldürme eylemlerini şiddetle kınamış, ölenlerin ailelerine, Tunus, Türkiye, Rusya Federasyonu, Lübnan ve Fransa hükümetlerine ve vatandaşları bu saldırılardan mağdur olmuş diğer tüm ülkelerin hükümetlerine ve halklarına taziyelerini sunmuş ve DAEŞ'in uluslararası barış ve güvenliği ciddi bir şekilde tehdit ettiğini belirtmiştir. Ayrıca kararda uluslararası hukuka ve özellikle BM Şartına uygun olarak, Suriye ve Irak'taki DAEŞ kontrolü altındaki aldığı bölgelerde girişimleri arttırmak ve işbirliği içinde olmak, DAEŞ tarafından gerçekleştirilen terörist saldırıları önlemek ve ortadan kaldırmak, Irak ve Suriye'nin önemli bölümlerinde tesis ettikleri güvenli bölgeleri yok etmek için bunu yapabilecek kapasiteye sahip üyeleri her türlü önlemi almaya çağırılmaktadır⁹⁹

Bu karar, kuvvet kullanılmasına izin verilen daha önceki Güvenlik Konseyi kararlarına benzese de tam olarak bu durumu ifade etmemektedir. BMGK tarafından bu şekilde bir kuvvet kullanımına izin verdiğinde, genellikle BM Şartı 7. Bölümü altında kuvvet kullanılacağını açıkça içeren ifadelere başvurmuştur. Bununla birlikte söz konusu karar gerçekleştirilecek eylemlerin BM Şartı ve uluslararası hukuka uygun olması gerektiğini belirtmiştir; bu demek oluyor ki, karar, ülkesel egemenliğe ilişkin kuralları veya Şartın 2/4. maddesi ve 51. maddesini hükümsüz kılmamıştır. Bu yüzden ABD, operasyonlarını meşrulaştırmak için Suriye'nin rızasına, uygun bir BMGK kararına veya gerekçeli meşru mü-

⁹⁶ Bkz. "Nearly 100 dead as Ankara peace rally rocked by blasts", Aljazeera, 10 October 2015, <http://www.aljazeera.com/news/2015/10/explosions-hit-turkey-ankara-peace-march-151010073827607.html> (27.04.2016).

⁹⁷ Bkz. "Egypt says no survivors from Russian pláne crash", The Guardian, 31 October 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/31/russian-plane-crashes-in-sinai-egyptian-pm-says> (27.04.2016).

⁹⁸ Bkz. "Paris attacks kill more than 120 people—as it happened", The Guardian, 14 November 2015, <http://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shootings-reported-in-eastern-paris-live> (27.04.2015).

⁹⁹ UN Doc. S/RES/2249, (20 November 2015), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249(2015)) (27.04.2016).

dafaa argümanına dayanmalıdır.¹⁰⁰ Ancak operasyonlar için Suriye'nin rızası alınmamıştır, kuvvet kullanılmasına izin veren bir BMGK kararı da yoktur. Koalisyon Güçleri'nin Suriye'ye gerçekleştirdikleri operasyonların hukuka uygun olup olmaması meşru müdafaa hakkının bulunup bulunmadığına bağlıdır; ki, bu konu da tartışmalıdır.¹⁰¹

Meşru müdafaa açısından bakıldığında doktrinine başvurulması durumunda, gereklilik şartının nasıl yerine getirileceği de tartışmaya açık bir konudur. Her ne kadar Irak'a yapılan saldırılar açıkça silahlı saldırı anlamına gelse ve devam eden DAEŞ tehdidi açıkça acil bir müdahaleyi gerektirse de Suriye'nin istekliliği ve yeterliliğinin reddedilmesi ve Suriye'nin şarta bağlı rızasına itibar edilmemesi meşru müdafaa kapsamında tek yanlı kuvvet kullanma konusunda gerekliliğin ayrıntılı bir değerlendirilmesi olarak yorumlanmamalıdır.¹⁰²

“İsteksiz veya âciz” doktrini ABD Hükümeti için iyice yerleşmiş bir hukuki durum olmasına rağmen yine de uluslararası hukukta tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir. “İsteksiz veya âciz” doktrini, uluslararası hukukta bir devletin başka bir devletin ülkesinde kuvvet kullanmaya ilişkin en önemli yasağının tartışmalı olan bir istisnasıdır. Burada istisnanın istisnası yaratılmaya çalışılmaktadır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının önemi düşünüldüğünde bu istisnanın geniş olarak yorumlanmasının bir takım sorunları da beraberinde getireceğini söylemek mümkündür.¹⁰³

SONUÇ

İsteksiz veya âciz doktrini, öğretide sıkça tartışılmasına ve bazı devletler tarafından desteklenmesine rağmen, sınırları belirsiz kalmıştır. Bu sebeple de uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir doktrin değildir. Ancak kimi yazarlar tarafından ileri sürülen ve bu doktrine başvurulmadan önce ev sahibi devletin rızasının aranması ve işbirliği teklifi bu eylemlerin meşruluğu için çok daha sağlam bir dayanak ola-

¹⁰⁰ Jonathan Horowitz, “Is the US Allowed to Control a Syrian Airfield?”, **Just Security**, 27 January 2016, <https://www.justsecurity.org/28988/allowed-control-syrian-airfield/> (27.04.2016).

¹⁰¹ Aydın Okur, s.43.

¹⁰² Szabó, s.95.

¹⁰³ Goodman, “*International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria*”, <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/> (25.04.2016).

caktır. Bununla birlikte ev sahibi devletin bu birimlerin eylemlerini engelleme kapasitesi iyice değerlendirilmeli, isteksiz veya âciz olduğuna bu değerlendirmeden sonra karar verilmelidir.

Bu açıdan bakıldığında ABD ve koalisyon güçlerinin Suriye'deki eylemlerinin meşruluğu tartışmalıdır. ABD, DAES ile mücadelede Suriye'nin işbirliği teklifine sıcak bakmamış ve eylemde bulunabilmek için Suriye Hükümeti'nin rızasını da aramamıştır. Ayrıca Suriye'nin DAES ile mücadelede isteksiz veya âciz olduğu da kesin olarak kabul edilmiş değildir. Nitekim Suriye'nin kendisinin de DAES ile mücadele halinde olduğu göz önüne alınırsa isteksiz olmadığı yorumu kolaylıkla yapılabilecektir. Öte yandan Suriye'nin DAES'le mücadelede Rusya'nın desteğini arkasına aldığı düşünüldüğünde âciz olduğuna ilişkin iddialar da geçerliliğini bir ölçüde yitirmektedir.

Devlet dışı aktörlerin yaratmış olduğu tehdidi önlemede isteksiz veya aciz davranan devletin ülkesinde bu aktörlere karşı kuvvet kullanmanın meşru olduğu savı ABD yönetiminin hukuki pozisyonuna iyice yerleşmiş durumda olmasına rağmen isteksiz veya aciz doktrin uluslararası hukukta henüz yerleşmemiş bir teori olmaya devam ettiği söylenebilir. Etkisiz bir ev sahibi devletin ülkesinde bulunan devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkına ilişkin antlaşmalar hukukunda herhangi bir dayanak bulunmadığı ve bu konunun uluslararası bir örf ve adet hukuku olduğunun da tartışmalı olduğu bilinmektedir. UAD'nin bu doktrini tanımaktan kaçınması ve mağdur devletin etkisiz olduğunu iddia ettiği ev sahibi devletin ülkesinde kuvvet kullanmasının evrensel olarak kabul görmediği de göz önüne alındığında, söz konusu doktrin halen belirsiz olduğu söylenebilir. Öte yandan uluslararası örf ve adet hukuku hâline gelebilmesi için, devletler tarafından isteksiz veya âciz doktrininin işletilmesine dair yasal zorunluluk bilincinin oluşması yani bu durumun teamül olduğuna ilişkin ve zorunluluk teşkil ettiğine ilişkin bir kanaatin oluşması gerekmektedir.

İsteksiz veya âciz doktrini doğru uygulandığı taktirde uluslararası hukukta elverişli olabilir ancak doktrin, BM Şartı madde 2/4'ün bir istisnasını oluşturacaksa, o zaman bu maddenin zaten var olan istisnası olan meşru müdafaa hakkının üzerine inşa edilmek zorundadır. Dolayısıyla bu doktrin, madde 51'deki meşru müdafaanın kullanılmasının bir gerekçesi veya haklı bir sebebi olarak düşünülmeli ve yalnızca mevcut kuralların kapsamını genişletmeyi amaçlamalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Dinstein, Yoram. **War, Aggression and Self Defense**. 4th Edition. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Henckaerts, Jean-Marie ve Louise Doswald-Beck. **Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku Cilt: 1: Kurallar**. Uluslararası Kızılhaç Komitesi. (Türkçeye tercüme edenler: Emre Oktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtdarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya). İstanbul: Beta Basım A.Ş. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 66, 2005.
- Kuran, Selami, Derya Aydın Okur, Meltem Sarıbeyoğlu ve Reşat Volkan Günel. **Uluslararası Hukuk Temel Metinler**. Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2014.
- Lubell, Noam. **Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors**. New York: Oxford University Press, 2010.
- Ruys, Tom. **Armed Attack and Article 51 of the UN Charter, Evolutions in Customary Law and Practice**. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Tütüncü, Ayşe Nur. **İnsancıl Hukuka Giriş**. İstanbul: Beta Basım, 2012.

Makaleler

- Aolain, Fionnuala Ni. "Authorizing Force: A Review of Turkish, Dutch French Action", **Just Security**. 16 October 2014. <https://www.justsecurity.org/16282/authorizing-force-review-turkish-dutch-french-action/> (22.04.2016).
- Arimatsu, Louise ve Michael N. Schmitt. "Attacking "Islamic State" and the Khorasan Group: Surveying the International Law Landscape", **Columbia Journal of Transnational Law Bulletin**. Vol.53 (2014): 1-29.
- Aydın Okur, Derya. "DAEŞ'e Karşı Suriye'de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından 'İsteksiz ya da Aciz Devlet' Teorisi", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt: 14, Sayı: 2 (Temmuz 2015): 39-65.
- Baker, Peter ve Eric Schmitt, "Many Missteps in Assessment of ISIS Threat", **New York Times**. 29 September 2014. http://www.nytimes.com/2014/09/30/world/middleeast/obama-fault-is-shared-in-misjudging-of-isis-threat.html?_r=0 (17.04.2016).
- Cassese, Antonio. "The International Community's 'Legal' Response to Terrorism", **International and Comparative Law Quarterly**. Vol.38 (1989): 589-608.
- Dascal Jennifer, Ashley Deeks ve Ryan Goodman. "Strikes in Syria: The International Law Framework", **Just Security**. 24 September 2014. <https://www.justsecurity.org/15479/strikes-syria-international-law-framework-dascal-deeks-goodman/> (27.04.2016).
- Dawood I. Ahmed, "Defending Weak States Against the 'Unwilling or Unable' Doctrine of Self-Defense.", **Journal of International Law & International Relations**. Vol.9, No.1 , (April 2013): 1-46.

- Deeks, Ashley S. "Unwilling or Unable: Toward a Normative Framework for Extra-territorial Self-Defense", **Virginia Journal of International Law**. Vol.52, No.3 (2012): 483-550.
- Deeks, Ashley. "The UK's Article 51 Letter on Use of Force in Syria", **Lawfare**. 12 December 2014. <https://www.lawfareblog.com/uks-article-51-letter-use-force-syria> (24.04.2016).
- Goodman, Ryan. "International Law – and the Unwilling and Unable Test – for US Military Operations in Syria", **Just Security**. 12 September 2014. <https://www.justsecurity.org/14949/international-law-unwilling-unable-test-military-operations-syria/> (04.05.2016).
- Goodman, Ryan. "International Law on Airstrikes Against ISIS in Syria", **Just Security**. 28 August 2014. <https://www.justsecurity.org/14414/international-law-airstrikes-isis-syria/>(04.05.2016).
- Hakimi, Monica. "Defensive Force Against Non-State Actors: The State of Play". **International Law Studies**. Vol. 91 (2015): 1-35.
- Heller, Kevin Jon. "Do Attacks on ISIS in Syria Justify the 'Unwilling or Unable' Test?", **Opinio Juris**. 1 December 2014. <http://opiniojuris.org/2014/12/13/attacks-isis-syria-justify-unwilling-unable-test/> (27.04.2016) .
- Horowitz, Jonathan. "Is the US Allowed to Control a Syrian Airfield?", **Just Security**. 27 January 2016. <https://www.justsecurity.org/28988/allowed-control-syrian-airfield/> (27.04.2016).
- Horowitz, Jonathan. "Does the Unwilling/Unable Test Hang on Territorial Control?: A Response to Michael Lewis", **Just Security**. 12 September 2014. <https://www.justsecurity.org/14953/unwillingunable-test-hang-territorial-control-response-michael-lewis/> (25.04.2016).
- Irshaid, Faisal. "Isis, Isil, IS or Daesh? One Group, Many Names", **BBC News**. 2 December 2015. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277> (22.04.2016).
- Jakobsen, Peter Viggo Jens Elo Rytter (Ed.). **Copenhagen, Danish Institute for International Studies**. "New Threats and the Use of Force". 2005. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=16807> (30.04.2016).
- Karam, Zeina. "A Look at the State Militans in Syria", **Associated Press**. 28 August 2014. http://www.masslive.com/news/index.ssf/2014/08/a_look_at_the_islamic_state_mi.html (17.04.2016).
- Kress, Claus. "The Fine Line Between Collective Self-Defense and Intervention by Invitation: Reflections on the Use of Force Against 'IS' in Syria", **Just Security**. 17 February 2015. <https://www.justsecurity.org/20118/claus-kreb-force-isil-syria/> (29.04.2016).
- Lewis, Michael. "What Does the 'Unwilling or Unable' Standard Mean in the Context of Syria?", **Just Security**. 12 September 2014. <https://www.justsecurity.org/14903/unwilling-unable-standard-context-syria/> (25.04.2016).

- M. R., “The Many Names of ISIS (also known as IS, ISIL, SIC and Da’ish)”, **The Economist**. 28 September 2014. <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/09/economist-explains-19> (22.04.2016).
- O’Connell , Mary. “Lawful Self Defense to Terrorism”. **University of Pittsburgh Law Review**. Vol.63 (2002): 889-908.
- Ohlin, Jens David. “The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life”, **Opinio Juris**. 23 September 2014. <http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/> (17.04.2016).
- Ruys, Tom ve Sten Verhoeven. “Attacks by Private Actors and the Right of Self Defense”. **Journal of Conflict and Security Law**. Vol.10, No.3 (2005): 289–320.
- Skalar Sarıbeyoğlu, Meltem. “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler”. **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt. 9, Sayı. 123-124 (2014):37-64.
- Schmitt, Michael N. “ ‘Change Direction’ 2006: Israeli Operations in Lebanon and the International Law of Self Defense”. **International Law Studies**. Vol.84 (2007): 265-301.
- Szabó, Kinga Tibori. “The ‘Unwilling or Unable’ Test and the Law of Self-defense”, Ed. Christophe Paulussen, Tamara Takács, Vesna Lazić, Ben Van Rompuy (Ed.). **Fundamental Rights in International and European Law - Public and Private Law Perspectives**. The Hague: T.M.C Asser Press, 2015. 73-97.
- Taşdemir, Fatma. “İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve DAES Örneği”. **Uluslararası Hukuk ve Politika**. Cilt: 11, Sayı: 42 (2015): 41-67.
- Trapp, Kimberly N. “Back to Basis: Necessity, Proportionality and the Right of Self-Defense Against Non-State Terrorist Actors”. **International and Comparative Law Quarterly**. Vol 56 (2007): 141-156.
- Travalio, Greg ve John Altenburg. “Terrorism, State Responsibility and the Use of Military Force”. **Chicago Journal of International Law**. Vol.4, No.1 (2003): 97-120.
- Walsh, Maj. Patrick. “What if Assad Becomes Willing Now that Russia is Able?”, **Lawfare**. 20 October 2015. <https://www.lawfareblog.com/what-if-assad-becomes-willing-now-russia-able> (25.04.2016).
- Williams, Gareth D. “Piercing the Shield of Sovereignty: An Assessment of the Legal Status of the ‘Unwilling or Unable’ Test”. **U. N. S. W. Law Journal**. Vol.36 No.2 (2013):619-641.

Uluslararası Mahkeme Kararları

- Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p. 136.